

Boken bjuder in till äventyr – kom med!

Sanna Rantala & Elina Mäkinen

Det är inte betydelselöst, när, var och hur man läser. Läsupplevelser kan erbjudas i klassrummet redan på morgonen i formen av en gemensam bokfrukost. Man övar på att lyssna på andra och dela med sig av gemensamma läsupplevelser framför en kopp varm choklad och en smörgås. Skapa mysigare stämning med filter eller ät festligare och duka vackert.

När vårsolen skiner går man ut på en bokpicknick eller har en gemensam läs-siesta i hela skolan eller firar favoritböckerna. Samma bok kan både vara förtjusande och irriterande. Den kan väcka många olika känslor och betydelser och den kan tolkas på många sätt. De betydelser som barnen ger texterna skiljer sig mer från varandra än hos vuxna, och därför bör man ta sig tillräckligt med tid för en diskussion om texterna. Genom att utbyta tankar i gruppen kan läsaren leva sig in i andras situation och ställa sina egna erfarenheter och tankar i relation till motsvarande hos andra. (Lamminen, 2021, s. 123.) Att dela med sig av sina egna åsikter och tankar, att läsa ett intressant stycke i boken för en klasskamrat eller för hela klassen, ger innehållet en helt ny betydelse.

Stanna upp en stund och fundera på textvärlden i ditt eget undervisningsutrymme. Vilken typ av texter syns? Vilken typ av litteratur finns i klassrummet? Är böckerna lättillgängliga för eleverna? Hur möter böckerna sina läsare? Hur kan bokutbudet göras mer varierande i samarbete med biblioteket?

Det är viktigt att ha varierande litteratur framme, som uppmärksammar många olika typer av läsare. Faktaböcker är fängslande och vidgar kunskapsområdenas värld, mångsidiga diktböcker inspirerar med rytm och humor, kokböcker och reseböcker ger ett nytt perspektiv och nya barn- och ungdomsböcker berör med sin aktualitet. En utflykt till biblioteket och att använda ett eget bibliotekskort eller att skaffa det tillsammans via skolan lär en att ta ansvar och följa gemensamma regler. På det egna biblioteket bör man även fråga efter möjligheten att ha ett bibliotekskort som är gemensamt för klassen och till annat samarbete.

Popup-bibliotek som kommer till skolan eller till exempel sagostunder som biblioteket håller på distans ingår i många biblioteks verksamhet.

Biblioteken levererar gärna även stora bokpaket till klasserna eller reserverar dem på biblioteken så att läraren kan hämta dem. Bokpaket kan beställas inom ett visst tema som behandlas eller under arbetet med en läsecirkel. Biblioteket har möjlighet att beställa flera exemplar av samma bok som fjärrlån från bibliotek på olika orter. När man väljer och beställer bokpaket är det bra att fundera över om bokvalen passar den aktuella gruppen. Är bokvalen tillräckligt mångsidiga? Har eleverna en möjlighet att delta i valet av böcker? Är modern litteratur med, så att eleven hittar beröringspunkter till sitt eget liv?

Bokutbudet i klassen kan utvidgas enligt innehållet och målen i grunderna för läroplanen. Vilka frågor behandlas i omgivningslära, bildkonst, idrott, historia, engelska? Vilken typ av böcker skulle man kunna kombinera med dessa läroämnen? Till exempel beskrivande berättelser om medeltiden eller Roms uppkomst i ämnet historia lockar till högläsning av texter från andra bokserier än de som används i klassrummet och vidgar föreställningen om händelserna ytterligare.

När bokpaket sammanställs bör man också ta hänsyn till elevernas intressen och sådant som tilltalar gruppen. Läraren ansvarar enligt grunderna för läroplanen för att utvidga elevernas intressen, men samtidigt ska läraren vara lyhörd i sina bokval och val av arbetssätt.

Till exempel litteratur om förändringar i puberteten kan inspirera eleverna att läsa och utbyta tankar om det de läst. I en trygg lärmiljö som främjar interaktion är det lätt att kombinera detta med emotionell fostran till exempel med hjälp av mjukisdjur som fungerar som läskamrater. Mjukisdjuren i klassen skapar trygghet och hjälper även med att hantera svåra frågor. Det är naturligt att dela saker i en trygg grupp med en söt nalle i famnen när sinnet och de fysiska förändringarna fortfarande står i konflikt med varandra. För att hantera färdigheter inom emotionell intelligens finns det fantastiska bilderböcker och till exempel diktböcker. Man kan bekanta sig med ny barnlitteratur som fokuserar på känslöfostran till exempel med hjälp av webbplatsen Lukemo.fi. En omfattande lista över bilder- och faktaböcker som passar för emotionell fostran presenteras också i boken Kirjasta kaveri (Aerila & Kauppinen 2021, s. 128–129).

Man kan läsa på många sätt

När litteratur för barn och unga visas på ett lockande sätt skapar man lätt möjligheter till positiva läsupplevelser. Man kan läsa på många sätt. Läraren kan läsa texten i boken för klassen och man kan sedan fortsätta läsa turvis eller i par tillsammans. Man kan öva på läsning i form av emotionell läsning.

Då säger läraren vilket känslotillstånd texten ska läsas i eller så kan man vara hemlig agent-läsare, vilket innebär att läraren läser texten fel då och då och klassen korrigerar felen. Ibland är det också bra att varva ner och läsa tyst för sig själv och till exempel ha ett mjukisdjur bredvid sig under lässtunden. Det blir också mer meningsfullt att läsa när man byter sätt att läsa. Läraren kan be att man först läser läxan tyst för sig själv och sedan högt med inlevelse för sitt eget mjukisdjur, sitt husdjur, sitt syskon, sina föräldrar eller till exempel sina mor- och farföräldrar. Läsläxan kan till exempel läsas i telefon eller så kan man göra en ensam granne glad och läsa för hen.

Man kan bidra till att öka läsintresset genom att man över veckoslutet utöver lek- och uteläxor även ger läsläxor med hänsyn till elevens livssituation. Boken kan läsas på bussen under en matchresa, på vägen till mormor eller som godnattsaga. Egna påverkansmöjligheter inspirerar till läsning. Genom att väcka frågor och sedan i skolan efter veckoslutet kontrollera hur det har gått med läsningen gör man läsningen betydelsefull och får dela med sig av sina upplevelser. Någon har läst en bok i en koja hen byggt, någon annan i en hängmatta, någon på mormors vind eller på en matchresa i ett hotellrum. Det är också viktigt att läraren delar med sig av sina egna läsupplevelser och när man läser tillsammans i klassen bör läraren väcka intresse för att läsa genom att själv vara en förebild som läsare.

Det är också viktigt att lägga tid på högläsning. Läraren bör på ett mångsidigt sätt läsa olika och olika långa texttyper högt. Exempelvis bilderböcker och dikter får människor i alla åldrar att stanna upp och lyssna. Dessa gemensamma lässtunder är emotionell fostran när den är som bäst och det är lätt att behandla den lästa texten tillsammans. Till exempel genom att undersöka och observera verkets språk inspirerar och styr man även i fortsättningen eleverna mot att granska lästa texter på ett nytt sätt. Att stanna upp och fundera över de språkliga dragen i verket främjar därmed utvecklingen av den språkliga medvetenheten.

När man läser en längre bok kan man ibland stanna upp och fundera på hur författaren har fortsatt texten. Kommande händelser i boken kan förutses genom att diskutera egna erfarenheter och tankar eller genom att självständigt eller i par skriva en fortsättning på händelserna i boken. Prognostisering av berättelser ger lärarna en inblick i elevens egen tolkning och färdigheter i läsförståelse. Prognostiseringsmetoden involverar alla elever, vilket är en fördel med metoden jämfört med det traditionella litteratursamtalet, där man har observerat att en stor del av eleverna förblir passiva medan en minoritet svarar på lärarens frågor. (Aerila & Kauppinen, 2019, s. 181.)

Att producera berättelser genom prognostisering på ett kreativt sätt till exempel med hjälp av drama eller bildkonst gör det möjligt att även få tillgång till omedvetna tankar. Gemensam granskning av olika prognostiserade berättelser som gjorts av <https://www.oph.fi/lukiloki>

samma verk synliggör olika sätt att tolka verket. (Aerila, 2020.) Samtidigt stärker den egna eller gemensamma textproduktionen elevens uppfattning om sig själv som producent av texter. När hela klassen lever sig in i texten genom drama och lek eller producerar bildkonst, övar de också på förmågan att ta hänsyn till andra i grupsituationer.

Nycklar för att skapa en läsargemenskap

En multisensorisk verksamhet som bygger på ett samtal om det man läst är centralt för att en läsargemenskap ska uppstå. Medvetenheten om olika läsargemenskaper och utvidgningen av dem främjar läsmotivationen. Barnets läsargemenskaper utvidgas från familjen, först till nära släktingar, senare till småbarnspedagogiken och den grundläggande utbildningen. När barnet växer blir de läsargemenskaper och boktips som kompisarna erbjuder allt viktigare. För kamrattips i klassen kan man till exempel skapa ett gemensamt lästräd i klassrummet, och på bladen till det skriva bokrekommendationer som man tar från trädet och med sig på turen till biblioteket och lånar en bok som en kompis rekommenderar med hjälp av bibliotekets personal.

Man bör utvidga läsargemenskaperna även utanför skolan. Till exempel besök på ett närliggande servicehus för äldre är viktiga möten både för barnen och de äldre. Samarbete med aktörer utanför skolan gör det möjligt att delta i det omgivande samhället och främja elevernas aktiva deltagande i det civila samhället i enlighet med läroplanen. Besöket bjuder också, enligt grunderna för läroplanen, in till att bekanta sig med det litterära och språkliga kulturarvet. På samma sätt som vissa ord i sånger blir kvar i minnet kommer man också ihåg gamla sagor och ramsor och dikter, som kan bli en gemensam läsupplevelse som sträcker sig över generationer.

Att fördjupa sig i en bok främjar fantasin, tar en till nya världar och inspirerar till och med till att skriva en egen bok. Läsning kräver långsiktighet och koncentration och på samma sätt kan man träna på att skriva långsiktigt när man låter berättelserna fortsätta, börjar på ett nytt kapitel och fortsätter till nästa. Det är helt fantastiskt att själv producera något mer långvarigt, gå tillbaka till de böcker man läst, titta på författarens text och fundera på vilka metaforer man själv vill använda. När man skriver en egen bok kan man utgå från ett väldigt litet bilderboksliknande verk, eller så kan den bestå av egna dikter med bilder eller vara en betydligt längre äventyrsroman. Det är fantastiskt att se det färdiga resultatet med omslag på en bokutställning i klassen! På samma sätt kan man skapa glädje genom att exempelvis göra en egen receptbok till sin pappa som farsdagspresent eller dikter till sin mamma som morsdagspresent.

Läsning kan vara en resa utan mål, ett äventyr där allt är möjligt. En bok ger en möjligheten att tillfälligt vara någon helt annan och den kan väcka känslor och tankar som man har behov av att dela eller tillfälligt behålla för sig själv. Till exempel

en bokklubb/bokpanel som hålls en gång i månaden skapar säkerhet i att framträda. Veckans bokpresentationer och ordinsamlingsuppgifter, då man tar upp intressanta och roliga eller alldeles konstiga ord ur en bok man läst, väcker en livlig diskussion och gör att man övar på interaktionsförmågan. Läraren har en bunt nycklar att välja mellan för att passa varje grupp. Endast fantasin sätter gränser för om porten som öppnas går till en hemlig trädgård eller en skattkista i ett dammigt ödehus. Uppmuntra, diskutera, lyssna, sporra, inspirera och erbjud möjligheter!

Text av:

Rantala, S., & Mäkinen, E. (2021). *Kirja kutsuu seikkailuun – kutsu mukaan!* LUKILOKI-projektet 2018–2022. Jyväskylä universitet.

Källor:

Aerila, J.-A. (2020) Ennakointikertomus. IKI-Taru-projektet. På webbplatsen <https://sites.utu.fi/iki-taru/taidelahtoiset-menetelmat/ennakointikertomus/> (besökt 4.11.2022).

Aerila, J.-A., & Kauppinen, M. (red.). (2021). *Kirjasta kaveri. Sytykkeitä lukijaksi kasvamiseen*. PS-kustannus.

Aerila, J.-A., & Kauppinen, M. (2019). *Sytytä lukukipinä. Pedagogisia keinoja lukuinnon herättelyyn*. PS-kustannus.

Lamminen, A. (2021) Ideoita kirjallisuusterapeuttisen näkökulman soveltamiseen varhaiskasvatuksessa. I verket J. Aerila & M. Kauppinen (red.) *Kirjasta kaveri. Sytykkeitä lukijaksi kasvamiseen* (s. 119–123). PS-kustannus

Andra källor:

www.lukemo.fi

www.lastenkirjainstituutti.fi